

**HOMZA, Martin – PALENČÁROVÁ, Radka –
OLEJNÍK, Vladimír a kol. *Slovenské listy barónky
Anny Márie Horvát-Stančičovej de Gradec.*
Monumenta Linguae Slovacae/Pamätníky
slovenského jazyka, Vol. VIII. Listy. Diel 1.**

Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2022, 220 s.
ISBN 978-80-223-5547-6.

Katedra slovenských dejín na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v rámci projektu podporovaného z Agentúry na podporu výskumu a vývoja pripravila do tlače už ôsmy zväzok slovacík v edícii *Pamätníky slovenského jazyka*. Po františkánskych kázňach, liečiteľských a prírodovedných textoch a školských zápiskoch sa do rúk odbornej verejnosti dostávajú listy barónky Anny Márie Horvát-Stančičovej (1727 – 1810), ktoré písala svojmu bratrancovi, spišskému podžupanovi a kráľovskému radcovi Imrichovi Horvátovi-Stančičovi v rokoch 1767 až 1810. Listovú korešpondenciu barónky Horvát-Stančičovej uvádzajú štúdie z pera vedúceho projektu Martina Homzu, historikov Diany Duchoňovej, Michala Duchoňa, Radky Palenčárovej, Vladimíra Olejníka, jazykovedca Pavla Žigu a literárnej historičky Zuzany Kákošovej.

Aj keď ide o vedeckú publikáciu s odbornými štúdiami a poznámkovým aparátom, táto zbierka listov, ktorá prináša detaily života šľachtickej z Horného Uhorska, má potenciál zaujať aj širšie laické publikum, a to z viacerých dôvodov. Po prvé, na svetlo sveta vytiahnuté listy barónky, ktoré doteraz odpočívali v škatuliach v Spišskom archíve v Levoči, poukazujú na to, že slovenčina nebola marginálnym jazykom, ktorý používalo len pár idealistických vzdelancov, ale že bola epistolárnym jazykom používaným vo významnom šľachtickom rode. Redakcia edície *Pamätníky slovenského jazyka* pripomína, že na obdobnú korešpondenciu upozornila pred polstoročím už Jana Skladaná (listy príslušníčky rodu Svätójánskych – Szentiványiovcov) a že je možné, že podobné korpusy textov sa v slovenských (a maďarských) archívov ešte nachádzajú neobjavené.

Po druhé, jazyk a štýl listov nesú znaky bohatej variability, ktorá bola typická pre vtedajšiu (staršiu) slovenčinu, keď skutočné kodifikačné snahy sa začali rozvíjať práve v období, keď vznikali barónkine listy. Barónka listy nepísala vlastnou rukou, za tridsať rokov korešpondencie sa u nej vymenilo niekoľko pisárov, keďže bolo zvykom, že výchova mladých šľachticien sa v tom období často obmedzovala na výuku čítania, a nie písania. A tak popri opakujúcich sa úvodných formulkách listov („Služby moge ponížene oferugem jih milostý panu Consiliarowi“; na bratranca sa totiž obracala v tretej osobe jednotného čísla) možno v prípade niektorých nájsť aj adresu napísanú v pitoresknej francúzsko-latinskej makarónčine (Monsieur Emerique Horvath, Consilier de Sua Majestate Imper Royal Cher Ami, s. 164, list č. 65), keďže pisár sa zrejme chcel blysnúť svojím vzdelaním. Nehovoriac o tom, že každý pisár uplatňoval vlastné pravopisné pravidlá: v záverečnej formulke, kde sa barónka odporúča do bratrancovej „lásky

a milosti“, sa nachádzajú ortografické variácie toho istého slova (*služebnjca, služepkina, služebkinya*). Čo do lexiky a štylistiky, dnes by sme povedali, že barónka používala slovenčinu veľmi kreatívne: v jej listoch nájdeme výrazy, ktoré sa vyskytujú aj v dnešnej východniarčine („ale jak nagle *buzem mac* steste, to s podekovani zaplatim“, s. 158, list 59; „zna to *caly swet*, co se kemu dostalo nech *trjma*“, s. 87, list 6), v témach týkajúcich sa právno-administratívnych záležitostí hojne využíva latinizmy („opowažjla sem se Pána Consiliara ke mne *inwitovat*, ale znam že Pán Consiliar je welmi *occupowany*; tej Transactie... v *archivumme* nget“, č. 43, s. 134).

Čo je však významné z hľadiska historických i etnologických reálií, vďaka barónkiným listom sa pred očami čitateľa začína črtat' každodenný život šľachtickej vdovy v druhej polovici osemnásteho storočia, s jeho strasťami a každodenným objemom problémov. Grófká pravidelne pripomína vysokopostavenému bratancovi svoje polozenie („Ja zarmucena Wdowa do prava neznám... a prudce sem taj nesstestliwa“) a konzultuje s ním veci tak, ako ich život prináša – rodinné, majetkové i právne. S bratancom sa radí aj o témach, o ktorých by sme dnes povedali, že sú typicky ženské, ako napríklad predaj ošatenia, o ktorý ju požiadala manželka grófa Štefana Čákiho: „Partu síce mam, ale Perlowy čepiec nemam, čipku striebornú také mam, keru by sem i predala, ale to wiem, že sa grofke pacit nebude, lebo je na schiroku suknu nebars suca...“ (s. 99, 15). Sťažuje sa na „syna pijaka“ Alexandra Mariášiho, s ľútosťou oznamuje, že tento rok nebude jesť srňacinu, lebo poľovné psy jej zdochli, veď rok 1793 „tak welmi fatalnj na psoch a a obzwlasste Kopovoch bol, nebo wssecke my wizdichaly“ (č. 34, s. 127). Prosí o radu, ako má zabezpečiť vzdelanie mladšieho syna: „čily ho v Lewočy zanechat, čily do Kežmarku do sskoly poslat mam? Na Uhersku reč nerady ho jeste dat, proto že rozum gesste mladý pi nom...“ (s. 101, list č. 16). Celé roky musí trpieť súdne prietahy so švagrom ohľadom majetkových záležitostí: „Keby mi už len Buh pomohoj s teg wselikeg bgedy, s tim bezbožnim Farkassom“ (s. 86, list 5).

Aj keď sa Anna Mária v nejednom liste sťažuje na chatrné zdravie, podľa toho, čím všetkým sa podľa opisov v listoch zaoberá, a hlavne podľa dožitých rokov (zosnula v pokročilom veku 83 rokov) možno usudzovať, že úplne bezmocná a opustená nebola. Naopak, zdá sa, že svoje hospodárstvo riadila železnou rukou a mala o všetkom prehľad. Spomína, že je chudobná vdova, no prepychovo zdobené šaty na jej portréte (s. 6) svedčia o pravom opaku. Jej nástojenie na chudobe, opustenosti a nevedomosti práva je pravdepodobne barokovým a biblickým toposom sprevádzajúcim vdovy, ktorý si pani barónka ochotne osvojila, lebo vo vzťahu k vplyvnému príbuznému jej táto pozícia prišla vhod. Je zodpovedná za svoje služobníctvo a snaží sa vyriešiť ich záležitosti: vyjadruje obavu, že sa jej služobná (dojka) a jej dcéra kvôli nečinnosti úradov „ossalegu“ (zošalejú), lebo dcéra síce zložila skúšku z katolíckeho náboženstva, ale nedostala o tom osvedčenie. Radí sa, ktorý úrad môže pomôcť dcéram jej gazdinej, ktorým miestny kňaz odmietol dať potvrdenie z matriky ohľadom veku (s. 139, list 45).

Etnologickou a antropologickou zaujímavosťou je strašiaci duch v Mengusovciach: poddaní sa sťažujú, že nemôžu spať, lebo musia znášať *dáwení* istej mŕtvej ženy, ktorá bola pochovaná pred šiestimi týždňami: „Od toho času nočniho pokoja mit nemužu, jaziky jim vytahuje, ich dusí a statky vypúšťa; a jeden, čo nedaleko Cmitera bywa,

prissel, mne prosic, aby mu jinde hospodu dala, že jussto po páty raz jest čo jeho dusila, a pres buchany a nebezpečnstwy tam biwat nemuze“ (list 66, s. 164-165). Odmietajú strážiť dedinu a pália veľa dreva, aby mátohu odohnali.

Ale nielen veci medzi nebom a zemou komplikovali stav barónkinho hospodárstva. Musela sa popasovať aj s prízemným nešvárom, ktorý, zdá sa, v istých krajoch Slovenska pretrváva dodnes. Barónka sa sťažuje, že napriek tomu, že pán radca dal rozšíriť pokyny, ako sa lesy majú konzervovať a že sedliaci majú právo rúbať stromy len v istý deň v týždni, „u nás ešte ani chjru o tem Sedlacy nemagj: a z teg pricjny Lesi nasse (...) tak ukrutne rubagj a podla sweg vule wozja kde chcu.(...) Našše Panske Zakazi su daremne“, a preto barónka prosí radcu, ako vicišpána, aby poslal hajdúchov, čo „techto zlostnych a a ba nass Panske rozkazi nic nedbajjicich Ludji do regule vzal, Excessi investigowal...“ (s. 79, list č. 1).

Znakom posledného zväzku *Pamiatok slovenského jazyka* je, ako aj v prípade ostatných, vysoká edičná kvalita. No na rozdiel od predchádzajúcich zväzkov, listy barónky Horvát-Stančičovej z Gradcu modelujú plastický a autentický príbeh života šľachtickej-vdovy v druhej polovici osemnásteho storočia. A to v jazyku, v ktorom sa pôvabne snúbi latinčina, východniarčina a miestami barokový pátos. Za tento vydateľský počín zostavovateľom patrí uznanie. Na záver treba konštatovať, že publikáciou tohto dielu v edícii redakčný tím nasadil vysokú latku a ostáva očakávať, že nasledujúce, plánované diely tejto edície ju udržia.

Stanislava Moyšová